

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІНОВОЇ СИТУАЦІЇ В ПЕРІОД РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

О.Є. Шаринська, Національний банк України

Інфляція руйнує не тільки економіку, а й мораль суспільства.

Девід Х'юм

Досвід розвинутих країн свідчить про те, що відносна стабільність цін може бути досягнута там, де центральний банк є незалежним у виконанні своїх функцій від уряду, а його правовий статус чітко визначений у законодавчих актах, як, наприклад, в Німеччині, Голландії, США. Як засвідчує аналіз, який проводився багаторазово, успіхи є значно вищими у тих країнах, де центральні банки є незалежними від уряду. Емпіричний аналіз, проведений Р. Бейдом і М. Паркіном, встановив позитивну кореляцію між ступенем незалежності грошово-кредитних установ та стабільністю цін [2, с. 98].

Для регулювання цінової ситуації Національним банком України активно використовуються наступні інструменти грошово-кредитної політики: процентна політика, обов'язкове резервування, рефінансування банків, операції на відкритому ринку, операції на валютному ринку.

Процентна політика є інструментом регулювання агрегованого попиту на кредитні ресурси. Як антиінфляційний інструмент вона є складовою дезінфляційної політики, має важливі макроекономічні, в тому числі антиінфляційні ефекти.

Основною метою проведення процентної політики НБУ, з одного боку, є стимулювання процесу “заощадження – інвестиції”, а з іншого – стримування можливого інфляційного тиску на економіку.

Процентна політика як інструмент регулювання інфляції почала активно використовуватись Національним банком у 1994 р., в якому було встановлено позитивний рівень облікової ставки. Навіть у період гіперінфляції реальний рівень встановленої облікової ставки щодо рівня інфляції був значно нижчим.

У I півріччі 2002 р. НБУ тричі знижував облікову ставку, довівши її до 8 % річних у липні проти 12,5 % на початку року. На сьогодні резерв дієвості монетарних методів впливу на ціну кредитів майже вичерпано. Подальше стимулювання можливе лише за допомогою заходів щодо поліпшення фінансового стану потенційних позичальників, удосконалення законодавчої бази стосовно захисту прав кредиторів, зміцнення банківської системи тощо.

Обов'язкове резервування є механізмом регулювання загальної ліквідності банківської системи, який використовується для грошово-кредитного регулювання довгострокових проблем стабілізації грошового обігу та боротьби з інфляцією.

Головна мета обов'язкового резервування коштів полягає в обмеженні дії грошового мультиплікатора та підтриманні на певному рівні грошової маси в обігу. Воно є одним з найбільш ефективних методів опосередкованого регулювання процесу ціноутворення.

Політика обов'язкових резервів є надзвичайно потужним інструментом грошово-кредитної політики. У Західній Європі навіть невеликі зміни норми резервів спричиняють значні зміни в обсягах кредитування комерційних банків і відчутно впливають на грошову масу. У зв'язку з цим на Заході домінує думка, що зміну норми резервів недоцільно використовувати для невеликого поточного, коригуючого регулювання. Про це свідчать не лише нечасті зміни норм резервування, а й їх загальне зменшення у 90-ті роки і відмова деяких країн від встановлення для банків обов'язкових резервних вимог, що сталося під впливом зростання міжнародної конкуренції у кредитно-банківських секторах національних економік. Так, Бельгія, Данія, Швеція взагалі відмовилися від використання цього інструмента грошово-кредитної політики.

В перші роки незалежності нашої країни, коли ринок державних цінних паперів лише формувався, а процентні ставки НБУ через гіперінфляцію були від'ємними і не могли мати регулятивного впливу, НБУ доводилося у грошово-кредитному регулюванні наголошувати на політиці обов'язкових резервів. А це призводило до частоті змінюваності не тільки норми обов'язкових резервів, а й складу тих активів комерційних банків, які вони могли зараховувати до обов'язкових резервів.

У 1992-1995 рр. формування банками обов'язкових резервів здійснювалося на окремому рахунку в НБУ. Нині кожен банк формує обов'язкові резерви на власному кореспондентському рахунку в Національному банку. Такий порядок формування резервів дає змогу НБУ застосовувати їх як монетарний інструмент, а банкам – використовувати протягом операційного дня для проведення банківських операцій.

Рефінансування банків. На початковому етапі становлення Національного банку здійснювалося пряме кредитування комерційних банків для подальшого кредитування галузей господарства або окремих господарств за відповідними рішеннями Верховної Ради та Кабінету Міністрів України. Характерною також була надмірна централізація розподілу кредитних ресурсів і використання їх для пільгового кредитування підприємств державного сектора під виглядом підтримки державних програм розвитку пріоритетних галузей і виробництв. Переважна частина цих ресурсів була використана для підтримки традиційно збиткових підприємств, певна частина коштів опинилася у тіньовому секторі чи за кордоном, що ускладнювало стан з ліквідністю комерційних банків. Така практика була згубною – окремі кредити не повернуто ще й досі. Значні обсяги первинної кредитної емісії та спрямування її частки в окремі галузі та на підприємства через дію грошового мультиплікатора при кредитуванні сприяло зростанню швидкими темпами грошової маси в обігу, яку з метою недопущення інфляційної спіралі необхідно було нейтралізувати. Тому з метою забезпечення відповідного контролю за зростанням грошової маси в обігу НБУ в 1993-1994 рр. запровадив “кредитні стелі” для банків (приріст кредитних вкладень обмежувався певними параметрами).

З 1994 р. запроваджено кредитні аукціони, через які кредитні ресурси спрямовувалися на конкурсній основі для забезпечення найефективніших проектів ресурсами у позичковій формі. Це забезпечило усім банкам рівний доступ до ресурсів рефінансування.

З 1996 р. запроваджено підтримання ліквідності банківської системи за допомогою таких інструментів, як ломбардне кредитування комерційних банків під заставу державних цінних паперів та угод РЕПО.

З метою узгодження вітчизняних нормативних документів з вимогами Євросоюзу, стимулювання розвитку фінансових інструментів, переведення взаємовідносин між Національним банком та банками стосовно підтримки їх ліквідності у загальноприйнятій площині світової банківської практики НБУ у 2000 р. запровадив у практику Положення “Про рефінансування комерційних банків через тендерну систему”.

Операції на відкритому ринку. Політика відкритого ринку полягає у змінах обсягів купівлі та продажу цінних паперів центральним банком. Ці операції центрального банку зумовлюють зміну резервів комерційних банків, що позначається на обсязі та вартості банківських кредитів. Внаслідок цього центральний банк може впливати на розмір грошової маси і рівень ринкової процентної ставки у потрібному напрямі.

Антиінфляційний ефект даного інструмента полягає в наступному: за умов, коли необхідно стабілізувати чи зменшити масу грошей в обігу, знизити інфляцію, НБУ продає цінні папери комерційним банкам. У банків зменшуються первинні резерви, і внаслідок цього скорочується загальний обсяг грошової маси.

Операції на валютному ринку дають можливість Національному банку здійснювати регулювання грошової маси в обігу, підтримуючи відповідну стабільність національної валюти та цінової ситуації в країні.

В Україні лише в 1992 р. розпочато роботу зі створення валютного сегмента грошового ринку. Для забезпечення внутрішньої і зовнішньої стабільності грошової одиниці України Національний банк створює золотовалютний резерв.

Не завжди існує можливість використовувати повною мірою той чи інший інструмент регулювання. Їхнє застосування та рівень використання залежать від характеру економічних та політичних процесів у державі, а також від поточної ситуації на грошово-кредитному ринку та перспектив його подальшого регулювання.

Грошово-кредитна політика НБУ має досить значний потенціал антиінфляційного впливу. Однак його ефективне використання для макроекономічної стабілізації є можливим лише за умови, що в економіці проводитимуться адекватні стабілізаційні заходи: структурна перебудова виробництва, посилення фінансової дисципліни тощо.

Нині Національний банк продовжує проводити грошово-кредитну політику, спрямовану, з одного боку, на контроль за темпами інфляції, річне значення якої не повинно перевищувати встановлений програмний показник, а з іншого – на створення монетарних передумов для підтримання процесів економічного зростання, що потребуватиме забезпечення зростаючого попиту на гроші з боку суб'єктів господарювання.

Пріоритетами діяльності Національного банку України у напрямі регулювання цінової ситуації можна визначити наступні:

- зміцнення довіри населення України до банків, створення сприятливих умов для мобілізації банківською системою заощаджень населення;
- забезпечення належного правового регулювання кредитних відносин;
- покращення структури грошової маси (зменшення частки готівки у структурі грошової маси);
- створення умов для підвищення рівня монетизації.

Список літератури

1. Бюлетень Національного банку України. – 2002. – № 6.
2. Bade R. and Parkin M. Central bank laws and monetary policy. – Ontario, 1987. – P. 98.

Шаринська, О. Є. Роль Національного банку України у процесі регулювання цінової ситуації в період ринкової трансформації економіки України [Текст] / О. Є. Шаринська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". – Суми, 2003. - Т. 7. - С. 64-68.